

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofdredactie: Dr. H. Schmitz S. J., Ignatius College Valkenburg (L.) Telef. 35. **Mederedacteurs:** Jos. Cremers, Kl. Looiersgracht 5, Maastricht. Tel. 208. — G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41 Maastricht; R. Geurts, Echt. J. Pagnier, Penningmeester, Deutsche Poort 20 Maastricht, Tel. 483, Postgiro No. 125366 Maastricht. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstraat 9, Maastricht. Telef. 45.

Verschijnt **Vrijdags** voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan alle Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 4 Maart 1931. — Nieuw Lid. — Verslag van de Maandelijksche Vergadering op Woensdag 4 Februari l.l. — A. de Wever. Corylus Avellana L. — W. Soika S. J. Oligosita Nigromaculata n. sp. — Dr. J. J. A. Bernsen O. F. M. Eine Revision der Fossilen Säugetierfauna aus den Tonen von Tegelen II. — P. Tesch. Boekbespreking. — Kennisgeving.

Maandelijksche Vergadering op WOENSDAG 4 MAART

in het Natuurhistorisch Museum, precies 6 uur.

NIEUW LID.

D. Nicolai, Rozengracht 150, Amsterdam.

VERSLAG VAN DE MAANDELIJSCHE VERGADERING OP 4 FEBRUARI L.L.

Aanwezig met den Voorzitter de heeren: J. Pagnier, C. Blankevoort, J. Beckers, J. C. Rijk, J. Vos, D. van Schaik, Paul de Beer, R. Vrijens, L. Grégoire, K. Stevens, G. Panhuysen, M. Mommers, H. Jongen, N. Boerma, J. Gommers, F. Sonnevillie, Alph. Lenders, N. E. Bouwens, P. Marres, Edm. Nyst, Fr. v. Rummelen, Fr. Kurris, C. Willemse, R. Ubaghs, A. Pennartz, J. Maessen, Aug. Kengen, Maquet.

De heer Waage heeft bericht gezonden verhindert te zijn.

Namens hem doet de Voorzitter de volgende mededeeling omtrent de Dakrat *Epimys rattus alexandrinus* Geoffr.:

„Deze oorspronkelijk Zuidelijker vorm van de Zwarte rat (of huisrat) *Epimys rattus rattus* (Linn.) is sinds eenigen tijd uit Zuid-Limburg bekend geworden, eveneens echter in de havensteden aangetroffen.”

Aldus F. H. van den Brink: „de verbreiding der in Nederland in het wild voorkomende zoogdieren” (Zie: de Nederl. Jager, 3e Jrg., No. 24, 14 Dec. 1929).

Deze opgave van v.d. Brink uit Zuid-Limburg zal wel gebaseerd zijn op het onderzoek van Prof.

Dr. E. D. van Oort, Directeur van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie, Leiden, die twee jaren geleden de dakrat in groote hoeveelheid ontdekte tusschen 'n massa rattenmateriaal, hem toegezonden door ons medelid, den heer P. Hens.

Dit materiaal was verzameld te Schimmert. 't Exemplaar, 't welk spreker ter vergadering toont, is eveneens afkomstig uit Schimmert, waar het buit werd gemaakt door den aldaar wonenden Paul Verhaeg, leerling van het Sted. Gymnasium te Maastricht, in Januari l.l.

De dakrat is *veel lichter gekleurd* dan de Huisrat. Is ze daarom echter eene van deze laatste verschillende soort?

De zoölogen zijn 't hieromtrent niet eens. De oorspronkelijke woonplaats der dakrat zou Egyptische zijn, alwaar ze op 't laatst der 18de eeuw werd ontdekt en voor 't eerst door Geoffroy als 'n nieuwe soort is beschreven.

In lichaamsgrootte en levensgedragingen komt zij volmaakt overeen met de huisrat, alléén de kleur van 't haarkleed is anders, bij de huisrat egaal grauwwaard, bij de dakrat tweekleurig; de ietwat bruingrauwe bovenzijde gaat naar den onderkant over in 'n geelwitachtige tint.

Is de verhouding tusschen huisrat en bruine rat steeds 'n vijandige, tusschen huis- en dakrat bestaat 'n allerbeste harmonie; paring tusschen beiden is geene zeldzaamheid. De jongen uit zoo'n rattenhuwelijk ontstaan, zijn zwart gekleurd als de vader ook zwart, dus 'n huisrat, is; van kinderen uit hetzelfde nest daarentegen hebben sommige de moeder- andere de vaderkleur, ja wel eens de kleur van beiden, als de vader behoort tot de dakrattensoort.

Dit wijst er op, dat we te doen hebben met 'n Unterart, 'n Spielart, gelijk de Duitschers zeggen.

Maar welke van de twee is dan de oorspronkelijkste vorm?

De Fransche onderzoeker de l'Isle meent, dat

de dakrat de stamvorm, de huisrat, 'n variëteit hiervan is.

Waarom?

Boschmuizen, brandmuizen, dwergmuizen, zegt hij, die weinig of niet in contact met menschelijke woningen in de vrije natuur leven, zijn tweekleurig, van boven bruin van onder meer witachtig, huisratten en huismuizen daarentegen, die met de bewoonde wereld (mensenwoningen) heel veel hebben uit te staan, zijn éénkleurig, vertoonen *melanisme*.

De oorspronkelijk tweekleurige meer grijze dakrat, zou in den loop der tijden langzaam aan veranderd zijn in de eenkleurige meer zwarte huisrat.

Voor deze meening is wel iets te zeggen, omdat ook de bruine rat, waar ze zich meer ophoudt in de buurt van menschelijke woningen, neiging vertoont om 'n meer donkere, zwartachtige kleur aan te nemen.

Prof. Dr. v. Oort, Directeur van 's Rijks Museum voor Natuurl. Historie te Leiden, was zoo vriendelijk op eenige vragen, hem gesteld, 't volgende te antwoorden.

„In antwoord op Uw schrijven van 11 dezer, bericht ik U hiermede, dat ik een paar jaar geleden een groot aantal, ongeveer 100, zwarte ratten ontving, die op 2 boerderijen in Zuid-Limburg werden verzameld. Het meerendeel dezer voorwerpen zijn typische *Epimys rattus* (L.), leikleurig zwart met iets lichter buik. Een niet gering deel echter is veel lichter gekleurd, op de bovendeelen bruinachtig grijs, van onderen lichtgrijs of geelachtig grijs. Deze voorwerpen komen geheel met de zuidelijke subspecies *Epimys rattus alexandrinus* (Geoff.) overeen. Zij werden tegelijk met zwarte voorwerpen op beide boerderijen gevangen. Of deze voorwerpen nu werkelijk als echte *alexandrinus* te beschouwen zijn, betwijfel ik. Tusschen de donkere *rattus*-exemplaren en de lichte *alexandrinus* zijn allerlei overgangen voorhanden en deze zijn, zooals gezegd, alle op dezelfde plaats verzameld. Uit ons land zijn mij dergelijke lichte voorwerpen alleen bekend uit Zuid-Limburg; uit het Oosten van Gelderland, uit Groningen en ook uit Leiden, vanwaar ik meermalen den typischen *rattus* ontving, zag ik echter nog nooit grijze voorwerpen. In de pakhuizen van onze havensteden is *alexandrinus* natuurlijk geen zeldzaamheid, evenzoo niet op binnenkomende schepen. Echter komt zoowel in Amsterdam als in Rotterdam ook de typische *rattus* voor. De zwarte rat is reeds in 1758 door Linnaeus benoemd; in 1803 beschreef Geoffroy St. Hilaire *alexandrinus*. Volgens onze gebruikelijke nomenclatuur moeten wij *alexandrinus* als subspecies van *rattus* beschouwen. Juister zou het ongetwijfeld zijn de donkere vorm *rattus* niet als de oorspronkelijke te beschouwen. Nomenclatorisch kunnen wij dat echter niet doen.

Mocht U nog meer exemplaren in handen krijgen, waarvoor U geen bestemming hebt, dan wil ik deze nog gaarne ontvangen, hoewel ik reeds, zooals gezegd, veel materiaal uit Zuid-Limburg bezit. Ook met Zuid-Limbursche *Microtinae* zoudt U onze collectie nog van grooten dienst kunnen zijn, eveneens met een voorwerp van *Mus-*

cardinus avellanarius, een soort, die wij nog niet uit ons land bezitten.”

Tot zoover de door mij op hoogen prijs gestelde mededeelingen van Prof. van Oort.

Zooals U ziet, is dit exemplaar noch leikleurig zwart, noch bruinachtig grijs, maar zuiver grijs. Ik houd dit exemplaar dan ook voor *alexandrinus*. 't Is dringend gewenscht om materiaal te verzamelen, opdat nog vele nieuwe dingen onze inheemsche fauna betreffende, aan 't licht komen. Ik verzoek U dringend aan 't verzoek van Prof. van Oort de noodige aandacht te wijden en ter zijner tijd materiaal voor 't Museum te Leiden te verzamelen.

De heer Marres informeert naar den oorsprong der benaming dakrat.

Deze naam, zegt de Voorzitter, zal wel komen van 't feit dat 't beest hoogere regionen opzoekt, bij voorkeur huist onder en in daken van huizen, schuren, stallen.

De heer Kurris heeft materiaal chemisch onderzocht, afkomstig uit de ingraving in 't Hervensch zand, tusschen Mechelen en Epen, gehucht Dal (zie Maandblad no. 12 van 31 Dec. 1930).

Van den heer Nijst ontving ik de volgende gesteenten:

a). Krijt (2 stuks), dat na oplossen in zoutzuur een roodbruin gedeelte achterliet. Fosforzuur was niet aan te toonen, hoewel het krijt den schijn had restanten van beenderen te bevatten. Een der 2 stukken had een fossiele gang van een *Pyrgopalon* sp.!

b). 1. Krijtachtige sintel (2 stuks), bestaande uit veel koolzure kalk en veel van dezelfde bruine stof, die onoplosbaar was in zoutzuur. Een spoor fosforzuur kon aangetoond worden. De sintels hadden weinig teekenen, die er op zouden kunnen wijzen, dat ze verhit zijn geweest.

2. Sintel, die in zijn geheel, maar vooral aan één zijde, den indruk gaf van verhit te zijn geweest. Chemisch bestond hij vooral uit koolzure kalk met een zwarte in zoutzuur onoplosbare rest. De sintel had een klein fosfaatgehalte. Lood, koper, noch zink kwamen voor!

c). „gebakken klei”. 1. Stuk gele klei, vrij hard. Aan een zijde vertoonde deze een glanzende laag. Deze bestond uit CaCO_3 ! De andere zijde bevatte een *Turitella* sp.! De steen had een zwakke klank.

2. Stuk gele klei met roode gedeelten op het oppervlak. Het stuk heeft een klank! Het lijkt of deze verhit is geweest.

3. Gele en roode klei (2 stuks), die zacht was en zonder klank. Aan een stuk zat nog krijt vast, herinnerend aan b 1. Er waren kanaaltjes in, gevuld met koolzure kalk.

4. Verschillende kleine stukjes, die meer of minder hard waren. Enkele bestonden uit zandsteen, andere uit klei.

5. Stuk blauw grijze klei, beneden overgaande in bruin roode. Aan het oppervlak bevonden zich nog krijt en enkele zwarte lagen. Deze laatste waren zacht en vielen bij drukken uit elkaar in een niet structuurloos poeder, waarvan de deeltjes meer lang dan breed waren. Met zwavelzuur samenge-

bracht, gaf dit een zwarte verkoolde vloeistof, die bij verwarming zwaveldroxyde gaf. Het was dus ontleed plantenmateriaal (geen houtskool!).

d). een silex.

Volgens de opgaven van den heer Nijst zijn de stukken gevonden van beneden naar boven gaande volgens a—d. Voor een natuurlijke vindplaats is dit abnormaal, evenals de eenzijdigheid, opgemerkt aan de verschillende gesteenten. De onder c genoemde stukken zijn tertiair en zeer waarschijnlijk uit verschillende lagen.

Dit alles wijst op menschenwerk. Het vinden der harde kleistukken en van ontleed plantenmateriaal kan er op wijzen, dat daar ter plaatse vuur geweest is.

Tot zoover gaan de meeningen van de heeren Goossens en Vos parallel en worden door dit onderzoek bevestigd.

Tegen de meening van den heer Vos, dat het een offerplaats zou zijn geweest, pleit het slechts sporadisch vinden van fosfaten. Het fosfaat, dat gevonden is, kan afkomstig zijn van het materiaal, dat gebruikt is in den kalk of ertsoven (meening van den heer Goossens). Waar noch lood, noch koper of zink is gevonden en alleen veel kalksteen zelfs op en in de zaal van den oven is m.i. de meest plausibele verklaring, dat het een primitieve kalkoven is geweest, zooals ook door den heer Goossens is verondersteld.

De heer Vos heeft een dezer dagen nog de plaats bezocht en van daar verschillende vuursteenfragmenten meegebracht; misschien, meent hij, zijn er artefacten tusschen. 't Blijkt, dat zulks niet 't geval is.

De heer Maessen vertoont 'n paddestoel, afkomstig uit een der Limburgsche kolenmijnen.

De Voorzitter herkent de plant als *Rhizomorpha* en laat hierna een opgezette Slechtvalk ♂, *Falco peregrinus peregrinus* Tund. zien.

Deze vogel werd den 23 Dec. l.l., 's morgens doodgevonden op een plattendak van 't klooster der E.E.P.P. Picussen te Valkenburg en aan 't Museum afgestaan.

't Dier totaal vermagerd en zonder 't minste voedsel in krop of maag, bleek versch aangeschoten te zijn. Blijkens een bereids genezen pootwonde was 't ook vroeger al door 'n schot of anderszins gewond geweest.

De heer Sonnevile, die dezen vogel prepareerde, vertoont nu 'n paar mooie preparaten van draadwormen (*Filaria*??), welke hij aantrof in de liesstreek van den valk.

Achtereenvolgens heeft hij in de laatste paar jaren vier slechtvalken opgezet; in alle vier huisden telkens op dezelfde plaats dergelijke parasieten; nimmer vond hij ze bij andere valksoorten.

De heer Mommers deelt mede, dat Kleinschmidt ergens schrijft, dat de Grauwe Klauwier, *Lanius collurio collurio* L. tusschen de schedelhuid meestal ook 'n draadworm herbergt.

De heer van Schaik spreekt over 't niet straffeeloos ingrijpen door den mensch in de natuur naar aanleiding van een artikel, voorkomende in de „N. R. Courant“, over *Opuntia inermis* in Australië.

Verder geeft de heer van Schaik aan 't Museum

ten geschenke 'n wervel van *Mosasaurus*, Maas-hagedis, afkomstig uit de mergelgroeve te St. Pieter.

Dit goede voorbeeld wordt dadelijk gevolgd door den heer Maquet, die een koraal aanbiedt, gevonden in mergel te Noorbeek.

Ten slotte komen nog enkele vogelwaarnemingen ter tafel.

De heer Bouwens zag de laatste week van Jan. 'n Goudvink *Pyrrhula pyrrhula coccinea* (Gm.).

De heer Panhuysen nam omstreeks Nieuwjaar ook twee exemplaren waar.

De heer Maquet meent, dat zulks geen zeldzaamheid is; geregeld toch, zegt hij, worden deze vogels om dezen tijd van 't jaar gevangen met lijmroeden.

Volgens Hens (Avifauna) is de Goudvink meestal talrijk doortrekkend in voor- en najaar en in den winter rondzwervend.

De Voorzitter sloot hierop de vergadering.

CORYLUS AVELLANA L.

door A. de Wever.

De gewone Hazelaar zal wel omstreeks den Eiktijd in ons land gekomen zijn.

van Baren vermeldt fossiele vondsten er van in praeglaciale lagen bij Havelte.

Mr. Florschütz vond fossiel stuifmeel op veel plaatsen in postglaciale venen.

Cl. en E. M. Reid troffen gebroken noten aan in klei te Reuver, Brunssum en Swalmen, niet te Tegelen; deze onderzoekers geven de mogelijkheid toe dat ze tot *Coryl. avellanoides* Engelh. kunnen behooren; deze is in Zwitserland ook in oligoceen gevonden, met nog andere, waaruit zich volgens Keller (Mitt. Naturf. Gess. Winterthur 1904) in 't plioceen *C. avell.* zou ontwikkeld hebben.

Voor Zweden is 't vroegere verspreidingsgebied nauwkeurig vastgesteld door G. Andersson (Sverig. geolog. unders. 1902).

* * *

Gaat men 't tegenwoordige verspreidingsgebied na, dan vindt men in 't krijtdistrict overal Hazelaars in bosschen, soms in groote hoeveelheid bij elkaar, altijd gemengd met Berk, Zomer- en Wintreeik, Beuk, Esch, Olm, en allerlei andere houtgewassen; de volgorde waarin deze zich op de mergelhelling bevinden, kan soms zelfs sterk den indruk wekken van 'n natuurlijke associatie.

Ook in 't lössdistrict vindt men hem overal in bosschen, ongeveer in 't zelfde gezelschap, maar geen of weinig Wintreeik, wel *Salix caprea*.

In 't heide- en veengebied van 't sub-centreuroop district tusschen Waubach, Nieuwenhagen, Schaesberg, Schrieversheide, Brunssum, Schinveld, Jabeek, komt hij bijna niet voor; hoogstens in de randen met zandige lössleem, waar dan nog Zomereik en Berk en verder reeds Ratelpopulier, Vuildoorn, Wilgen e.a. hem begeleiden.

In alle districten zal hij toch wel oorspronkelijk aangeplant zijn, evenals Berk, Eik, Beuk enz., zoodat men 't geen natuurbosch, zooals in 't buitenland, maar kultuurassociatie mag noemen.

In deze bosschen zelf zijn ook ex. van den Ha-